

A SZEGEDI KÖZGAZDASÁGI ÉRTELMSÉG SZEREPE ÉS
HELYZETE

1. A közgazdasági értelmiség iránti igény és tényleges létszámának alakulása

A közgazdasági értelmiség iránti igény Szeged regionális körzetében való alakulását is abból az országos érvényű tendenciából kiindulva vizsgálhatjuk, melyet alapvetően hazánk szocialista jellegű társadalmi-gazdasági fejlődése történelmileg támasztott.

S ebben a történelmi tendenciában két fejlődési szakaszt kell megkülönböztetnünk. Az 1967-ig terjedő direkt, s az 1968-tól bevezetett indirekt gazdaságirányítási rendszer működésének periódusait.

Az első, döntően centrális gazdaságirányítási rendszerben a gazdasági elemző és döntést hozó tevékenységet lényegében a gazdálkodó egységek /üzemek, vállalatok, szervezetek/ számára is a különböző központi irányító szervekben fejtették ki, s utasítás jelleggel érvényesítették a megvalósító gazdálkodói egységekben. Ebből egyértelműen következett, hogy a közgazdasági értelmiséginek minősülő, közgazdasági egyetemmel vagy főiskolai oklevéllel rendelkező közgazdászokra elsősorban a központi gazdaságirányító szervekben volt szükség, s így többségükben ezek is szívták el az egész népgazdaság teljes igényéhez képest amúgy is igen szűkös keretekben képzett okleveles közgazdászokat. Ezért erre a korszakra is - a mikro gazdálkodó egységek viszonylag alacsonyabb

igénye ellenére is - az általános "közgazdász inség" volt a jellemző.

S a közgazdászokból fennálló ezen hiányos ellátottságot is hatványozottan fokozta az új, indirekt gazdaságirányítási rendszer 1968-ban történő bevezetése. Mint ismeretes, ez az új gazdaságirányítási rendszer nagy mértékben kibővítette a mikroegységek gazdasági önállóságát. Ezzel ugrásszerűen megnőtt a gazdasági döntési hatáskörük, s ezzel együtt az ezért vállalt anyagi, erkölcsi-politikai felelősségük is. Ez az új szerepkör már magasfoku gazdasági elemző, kalkuláló, piackutató stb. hamisítatlan közgazdasági tevékenységet, s ennek el látására magas fokon képzett közgazdászok tömegét igényelte vállalati szinten is. S ugyanakkor a központi irányítószervek feladatkörében maradt makroösszefüggések, elemző feltérési irányítási funkciója sem kevésbé igényelte a magasan képzett, széleslátókörű közgazdászainak az apparátusban való megtartását, sőt kibővítését. S minthogy a közgazdászok iránti ezen ugrásszerűen megnövekedett igényt nem követte párhuzamosan a képzés növekedése, az égető igényhez viszonyított közgazdász-ellátottság hiányossága csak mégjobban fokozódott, mely így nagyobb súllyal a vállalati egységekben mutatkozott meg.

Milyen konkrét sajátossággal mutatkoztak meg ezek az országos tendenciák Szegeden?

A népszámlálási bázisadatok alapján 1960-ban mindössze 83, 1970-ben pedig 260 oklevéllel rendelkező közgazdász dolgozott Szeged városában. Egy 1973-ban számított adat szerint^x ez a szám 375-re emelkedett.

S hogy mennyire jellemző volt Szegedre is az előbbieken kifejtett általános közgazdász hiány és munkahelyek szerinti elosztás aránytalansága, azt jól tükrözi egy ilyen irányú

---

^x Forrás: KSH Csongrád Megyei Igazgatóságnak összeállítása.

konkrét felmérés és tanulmány, mely éppen annak az időszaknak a helyzetét tükrözi, amikor még alapvetően a direkt irányítási rendszer kialakította arányok uralkodtak, de már egyre nagyobb intenzitással lépett fel az indirekt gazdaságirányítási rendszer igénye is. A felmérést "a megye közgazdász szakember-el-látottságának helyzete az igények és lehetőségek tükrében" címmel a Csongrád megyei NEB Közgazdasági és Jogi Csoportja és a Magyar Közgazdasági Társaság Csongrád megyei Csoportja közös szervezésében Dr. Börcsök Sándor és Kovács Lajos készítette 1969-ben, tehát az új gazdaságirányítási rendszer bevezetésének 2. évében.

A számítások ugyan Csongrád megyére vonatkoznak, de mivel Szeged város közgazdasági értelmisége ezen belül 61,2 %-kal szerepel, reá is teljes hitelű jelleggel vonatkoztathatjuk.

E tanulmány-jelentés szerint az ún. "Szigorubb követelmény szerinti közgazdászokkal" - akik közé a közgazdasági egyetemi végzettségűeket, valamint az egyéb egyetemi, felsőfoku vagy közgazdasági középiskolai végzettségűeket tekintti, ha felsőfoku közgazdasági jellegű szaktanfolyamuk is van - a megye közgazdász igényű munkaköreinek mindössze 18 %-a volt betöltve.^x

S annak vizsgálata során, hogy az egyes ágazatokban milyen "intenzitásuk" a közgazdasági munkakörök, bebizonyosodik, hogy a reform első évében a szegedi termelő vállalatok még nem igen ismerték fel megnövekedett közgazdász igényeiket. Ez az intenzitás vizsgálat ugyanis abból indult ki, hogy a műszaki és adminisztratív munkakörökön belül milyen arányú a közgazdasági jellegű. S az így kapott konkrét adatok Szegeden is igazolják, hogy a központi, hatósági irányító szervezetekben nagyobb a közgazdasági jellegű munkakörök aránya, "intenzitása", mint a termelő ágazatokban. Ugyanis ez az arány a tanácsai tervosztályokban a legnagyobb; 30,9 %, majd a pénzintézetek, tanácsai pénzügyi osztályok követik 20,2 %-kal.

---

^x Forrás: Megjelölt tanulmány 2. old. Sokszorosított anyag.

S megdöbbentően alacsony az arány az építőiparban; 7,5 %, valamint a többi ipari ágazatban, 9,8 %. Ezt a helyzetet csak mégjobban kiélezi annak a vizsgálata, hogy ezen eleve elégtelen arányú közgazdasági munkakörök milyen kvalifikáltságu dolgozókkal vannak betöltve. Az ezirányú vizsgálatból az is kiderül, hogy az általunk értelmiségnek tekinthető "szigorubb követelmény szerinti" felsőfoku képzettséggel rendelkező közgazdászokkal való betölthetőség 18 %-os alacsony megyei átlaga felett lényegében ugyancsak a legjobb "intenzitású" tanácsai szervek közlekedési, 34 % és tervosztályai; 31 %, állanak. S ugyancsak az átlagon felül találjuk az "intenzitásban" második helyen álló pénzügyi ágazatot is, 19,3 %-kal.

Ebből a szempontból is a legrosszabbak között, jóval a megyei átlag alatt találjuk az építőipart.

Hogyan változott ez a helyzet 10 év alatt? Ilyen jellegű differenciált és alapos felmérés és elemzés sajnos nem történt napjainkban. Fő vonalaiban azonban erre a kérdésre is nagyon használható adatokat és prognózisokat találunk a Csongrád MT VB Munkaügyi Osztálya által készített felmérésben és felsőfoku végzettségű szakemberszükséglet 1990-ig szóló megyei prognózisában.

Az itt közölt tényekből arra a következtetésre lehet jutni, hogy a megye és Szeged város 10 évvel ezelőtti helyzetében bemutatott közgazdasági értelmiségivel való ellátottsági hiánya nem javult, sőt talán romlott is.

A közgazdaságtudományi egyetemi oklevéllel rendelkezők száma a megyében ugyanis az 1970-es népszámlálás adatai szerint 425 fő volt, s ez azóta kb. 200 fővel emelkedett, miközben az igény időközben megduplázódott. De ezeknek is 8 %-a nem közgazdasági munkakörben van foglalkoztatva. A prognózis éppen ezért a szükséglet maradéktalan kielégítése érdekében az elkövetkező 10 évben 560 fő közgazdasági egyetemi végzettségű közgazdász munkábaállítását tartja szükségesnek. Ennek realitását elősegíti ugyan a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egye-

tem szegedi kihelyezett tagozatának 1978-ban való újbóli beindulása, de 30-40 fős évfolyamai aligha fogják tudni megoldani a megye és Szeged közgazdász szakemberrel történő cserét.

A gazdasági főiskolai képzettségű közgazdasági értelmiségiek száma 1970-ben még nem volt jelentős. A 70-es évtizedben a megyéből végzettek száma azonban már megközelítette a 300 főt. Ennek ellenére az ilyen képzettséget igénylő munkaköröknek 59 %-a nincs a megyében megfelelő képzettségekkel betöltve, vagyis 2 %-kal rosszabb arányban az országos 57 %-nál. Ehhez részben az is hozzájárul, hogy főiskolai oklevéllel rendelkezők 9 %-a nincs a megyében képzettségének megfelelően foglalkoztatva az országos 5 %-kal szemben.

A gazdasági főiskolai végzettségű közgazdászokból 1990-ig 920 fős szükségletet jelöl meg a tervezet. De ennek teljesülése is a beiskolázási létszám megduplázását igényelné 10 év alatt. S ennek realitása - tekintve, hogy Szegeden jelenleg főiskola nem működik, sőt még kihelyezett tagozat sem - szintén valószínűtlen.

Mindezekből nyilvánvaló, hogy Szegeden még hosszú ideig nagyfokú közgazdász-hiánnyal kell számolni, amelynek a lehető legnagyobb fokú mérséklésére mégis minden lehetséges erőfeszítést meg kell tennie a várospolitikának, mert a város gazdasági létesítményei csak a fokozott gazdaságossági szemlélet alapján tudják feladatukat eredményesen betölteni a tartósnak mutató nehezebb nemzetközi gazdasági feltételek között.

Másrészt - s ez már Szeged speciális vonása - hogy viszonylag nagy számban igényelnek közgazdász oklevéllel rendelkező értelmiségieket a nem anyagi termelő szférák, ágazatok s intézmények is. Egyrészt mint megyeszékhely helyet ad az igen intenzív közgazdász igényű megyei, állami, társadalmi, tanácsai, gazdasági, politikai irányító intézményeknek és szervezeteknek. Másrészt mint kiemelkedő kulturális, felsőoktatási centrum, jelentős számú pedagógus közgazdászt igényelnek az

egyetemek és főiskolák s oktatási igazgatóság marxizmus-leninizmus tanszékei a politikai gazdaságtan oktatása céljára is /kb. 30-40 főt/. Ezek a nem termelési közgazdász igények ugyancsak perspektivikusak Szegeden.

2. A szegedi közgazdasági értelmiség közéleti tevékenysége

a/ A Magyar Közgazdasági Társaságban kifejtett tevékenység

A szegedi közgazdasági értelmiség munkahelyén és kötelező munkaköri kötelezettségén kívül kifejtett közéleti tevékenységének leghomogénebb és leghivatottabb társadalmi szervezeti formája a Magyar Közgazdasági Társaság. Ez a társadalmi szervezet - amit már nevében is kifejezésre juttat - kifejezetten a közgazdasági ismeretek megőrzésének, fejlesztésének és főképp közvetítésének, továbbadásának értelmiségi jellegű funkciót kívánja szervezett formában elősegíteni. Ezért válik egyfajta jelentős, homogén gyűjtőhelyővé, reprezentánsává a szegedi közgazdasági értelmiségnek.

Hogyan alakul ez a részvétel mindenekelőtt mennyiségi-
leg, létszám szempontjából? A MKT Szegeden székelő megyei szervezetének taglétszáma közül 243 fő kerül ki Szegedről. Az iskolai végzettségük szerint a következőképpen oszlanak meg: egyetemi végzettségű 174 fő, főiskolai 28 fő, míg középiskolai 41 fő. Ebből kiderül, hogy a szigorubb követelmény szerinti, tehát felsőfoku végzettségű értelmiségiek igen nagy abszolút számban és döntő arányban kapcsolódtak be a társaság tevékenységébe, 1979. I. félévének időpontjában. Különösen az egyetemi végzettségűek részvétele mutatkozik kedvezőnek, mely hozzávetőlegesen felöleli az összes szegedi egyetemi végzettségű közgazdászok 70-80 %-át.

Örvendetes jelenség továbbá a taglétszámon belül az az arány is, melyet a nők foglalnak el. A 243-as szegedi taglétszámon belül ugyanis 92 nő.

A tagság kormegoszlás szerint erősen a tapasztaltabbak, azaz a 33 éven felüliek korosztályába tartozók túlsúlyát mu-

tatja 174 fővel, míg a 33 éven aluli fiatalabbak korosztályát 75-en képviselik.

Tanulságos a tagság egyes szakosztályai közötti megoszlásának az arányalakulása is, mert az egyes ágakban, szférákban, munkaterületeken dolgozó közgazdasági értelmiségiek arányára, illetve aktivitására is enged következtetni. Így az egyes szakosztályok szegedi taglétszáma a következő megoszlást mutatja: ipari 65, mezőgazdasági 34, pénzügyi 33, közlekedési 32, kereskedelmi 31, politikai gazdaságtani 30, statisztikai 12 és a munkáügyi 12 fő.

Milyen tartalmi, minőségi tevékenységet fejtenek ki a közgazdasági értelmiségiek a MKT keretében?

A Magyar Közgazdasági Társaság szegedi rendezvényei arról tesznek tanuságot, hogy széles tematika alapján, gazdasági életünk legaktuálisabb kérdéseiből szervezett előadásokat, könyvivitákat, kerekasztal értekezleteket stb. igyekeznek előtérbe helyezni.

Így például az 1978-as évben nagyrészt önálló vagy más szervekkel, főképp az MTESZ-szel és az MSZMP Csongrád Megyei Oktatási Igazgatósággal 30 rendezvényt szervezett és tartott is meg. Ezeknek súlypontja a "Közgazdasági Napok '78", október 24-től november 17-ig megtartott rendezvényeire esett, mely különösen ráirányította a figyelmet és mozgósította a város szélesebb körű érdeklődőit is az aktuális közgazdasági kérdések megismerésére.

A rendezvények 78-as szerteágazó tematikájában megtaláljuk a termelési strukturánk átalakításával kapcsolatos közvetlen és távlati feladatokat, az arányosságról, értéktörvényről és a különböző szférák és területek konkrét tervezéséről szóló problémákat, a beruházás és termelés hatékonyságának a kérdéseit a népgazdaság egyes ágazataiban, a pénzügyi és valutakérdéseket, a jövedelemszabályozás tapasztalatait, irányítás, üzemszervezés korszerűsítését stb., hogy csak a legfontosabbakat említsük.

A rendezvények száma Szegeden 1979-ben minden bizonnyal jelentősen felülmúlja majd az 1978-as évét, mert csupán az év első 5 hónapjában 20 nagyobb rendezvényről számolnak be a meghívók.

Különösen sürített, felgyorsított eseménysorozatra kerül sor a "Közgazdasági Napok '79" évi október 9-27-ig tartó rendezvénysorozatain. Az első ízben 1978-ban megrendezett "Közgazdasági Napok" sikere és tapasztalata alapján másodízben sorra kerülő rendezvénysorozat még tudatosabban és szélesebb tematika alapján tüzi ki azt a célt, hogy "... szakembereink figyelmét a gazdasági tennivalók végrehajtására orientálva nagy figyelmet fordítsanak a terület és a vállalati minőség-mennyiség követelmények megvalósítására, a kívánatos export és import egyensúly megteremtésére, az eszközök nagyobb hatékonysággal történő alkalmazására, a takarékoság fokozottabb figyelembevételére, a fegyelmezettebb munkára, a jövedelmeknek és a teljesítményeknek szorosabb összekapcsolására.^x A program részletes áttanulmányozása valóban meggyőz bennünket arról, hogy mind az országos szakintézmények legnevesebb vezetőinek előadását tartalmazó 6 szegedi központi, mind pedig a szakosztályok és tagegyesületek további 24 szegedi rendezvénye a legaktuálisabb gazdasági, gazdaságpolitikai kérdéseket taglalja.

Az MKT előadásainak nagy részét a téma sokszor országos híré szaktekintélyei tartják, ahol a szegedi közgazdasági értelmiség mint aktív hallgatóság vesz részt.

Jelentős részét azonban, különösen a helyi vonatkozásukat, a helyi közgazdasági értelmiség azon személyei tartják, akik vagy felelős munkakörükönél fogva, vagy pedig tudományos kutatási témájuk alapján képesek magas színvonalú és hasznos információt nyújtani.

---

^x "Csongrád megyei Közgazdasági Napok '79" programfüzet.

A társaság fő tevékenységét alkotó ismeretátadáson kívül új ismeretek alkotására is ösztönözni igyekszik tagságát. Eből a célból pályázatokat ír ki és hirdet meg különböző regionális, aktuális közgazdasági kérdések tanulmányozására, s a tanulmányokat pénzjutalmakkal is ösztönzi. Ilyen jelentősebb tanulmány volt például a legutóbbi időszakban "A közgazdász képzés helyzete és feladatai"^x Csongrád és Békés megyére vonatkozóan, valamint "Munkaerőgazdálkodás és munkaerőmozgás Csongrád megye iparában"^{xx} témakörből.

b/ A szegedi közgazdasági értelmiség TIT-ben kifejtett tevékenysége

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat a maga sokarcu univerzalitásánál fogva minden tudományág művelőinek szervezett formát biztosít az ismeretek széles körű átadására, terjesztésére. Így újból és újból vissza kell térnünk hozzá, ha bármilyen értelmiségi csoport ismeretátadó tevékenysége aktivitásának fő területeit vizsgáljuk.

A TIT Szegeden székelő Csongrád Megyei Szervezete a "Közgazdasági" Szakosztályban gyűjti össze és aktivizálja a közgazdasági értelmiség soraiból kikerülő tagjait. A megyében 85 nyilvántartott tagja van, de ezeknek abszolút többsége szegedi illetőségű. Közgazdász tagjait az ismeretátadási tevékenység mindkét pólusán igyekszik aktivizálni. Azaz beszervezni őket egy-egy központi, országos szerv vagy szaktokintély által tartott ismeretnyújtó rendezvényeinek részvételébe, másrészt viszont a megye és város különböző régióiban és hallgatóság előtt előadások, viták stb. tartásába.

Az ilyen közgazdasági előadások és rendezvények száma Szeged városában 1978-ban 138 volt, s összesen 3203-an vettek részt rajta.^{xxx}

---

^x Készítették: Dr. Csányi Mátyás, Altordai Sándor, Novák Pál

^{xx} Készítette: Dr. Tóth István

^{xxx} TIT Csongrád Megyei Szervezete 1978. évi statisztikája.

A rendezvényeket mintegy 60 %-ban fizikai dolgozók hallgatták, 20 %-ban alkalmazottak és 10 %-ban értelmiségiek, tehát a legszélesebb dolgozó rétegekben járult hozzá a közgazdasági szemlélet erősítéséhez.

Az előadások és rendezvények tartalmi tematikája is nagyon széles skálán mozgott. Felölelték a politikai gazdaságtan általános ismertetését, gazdaságelméleti kérdéseket, gazdasági helyzetünk, fejlődési irányunk, népgazdasági tervezés és szabályozás, jövedelmi, elosztási viszonyaink, fogyasztási strukturánk, társadalmi juttatások, élethivatás, életfeltételek változásai, munkaerőfoglalkoztatás, gazdasági fejlődésünk irányai, gazdasági szerkezet, beruházáspolitikai, nemzetközi gazdasági fejlődési tendenciák, területfejlesztés, vállalati gazdálkodás, üzem- és munkaszervezés kérdéseit.

Mindezen témák igazolják, hogy mennyire hasznos közgazdasági ismeretterjesztő tevékenységet folytatnak a társaság lelkes közgazdász aktivistái, de ugyanakkor azt az igényt is támasztják, hogy a szegedi közgazdasági értelmiség közül még többen bekapcsolódjanak ebbe, a napjainkban oly fontossá vált közgazdasági szemléletet a legszélesebb dolgozó tömegekben népszerűsítő, elmélyítő munkába.

3. A közgazdasági értelmiség eszmei-politikai arculata

A közgazdasági értelmiség politikai arculatának, magatartásának jellemzéséről egy pártkiadványban többek között a következő fontosabb megállapításokat találjuk. "Funkcióját betöltve a megyei tapasztalatok szerint mind erőteljesebben segíti a gazdasági, gazdaságpolitikai célok népgazdasági, illetve megyei megvalósítását, egyre hatékonyabban orientál az alapvető gazdaságpolitikai célokra és gazdasági teendőkre. A közgazdasági értelmiségiek bekapcsolódnak a területi távlati tervekkel kapcsolatban felmerült problémák, a termelés hatékonyságát fokozó üzem- és munkaszervezési feladatok megoldásába és a közgazdasági propagandamunkába."^x

^x "Az értelmiség helyzete Csongrád megyében." Csongrád megyei politikai füzetek. Szeged, 1978. 33. 1.

Természetesen kiegészíti és konkretizálja ezt a képet a közgazdasági értelmiség előzőekben jellemzett közéleti, társadalmi tevékenysége.

Megfogalmazza az értékelő dokumentum a közgazdasági értelmiséggel kapcsolatos további elvárásokat is. "A fejlődés a közgazdasági gondolkodás elsajátítását sürgető feladatként tűzte napirendre, éppen ezért, mert nyilvánvalóan azok tudnak egyre hatékonyabban dolgozni, akik valójában értik is - tehát elemezni, értékelni tudják a napjainkban lejátszódó gazdasági folyamatokat. E tekintetben tehát rendkívül nagy a társadalmi elvárás, aminek - a rájuk háruló feladat méreteit, kiterjedtségét tekintve - a közgazdasági munkakörben dolgozó értelmiségiek ma még csak részben tudnak eleget tenni. Itt tehát további aktivizálódásra van szükség."

A közgazdasági értelmiség politikai arculatának további fontos jellemzője a párttagság aránya. Ez az arány az okleveles, tehát döntően a közgazdaságtudományi egyetemen végzettek között 1975-ben Szegeden 53, ami 50-60 %, amely arány lényegében ma is nagy valószínűséggel fennáll. Ez a párttagsági arány a többi értelmiségi rétegekhez viszonyítva igen kedvező. Ez azzal magyarázható, hogy a közgazdasági egyetem a végzetteknek a legmagasabb marxista képzést nyújtja, s így meggyőző, nevelő hatása is a legmagasabb. Másrészt, egyes munkahelyeken /pl. egyetemi és pártoktatásban, pártapparátusban/ elvárás felelős hivatásuk betöltéséhez a párttagság.

4. A közgazdasági értelmiség jövedelme és életfeltételei

A közgazdasági értelmiség fizetésének, jövedelmének elkülönített vizsgálatával, kimutatásával egyetlen erre hivatott statisztikai kimutatás vagy értékelő dokumentum sem foglalkozik.

Arra kényszerülünk tehát, hogy azon munkakörűek csoportja havi jövedelmének színvonalán keresztül kíséreljük meg a közgazdasági értelmiség jövedelmi színvonalát számszerűen is érzékelni, amelybe képzettségüknél fogva többségükben tartoznak.

A már idézett pártdokumentumban azt találjuk, hogy 1975-ben az építőiparban a "Felsőfoku végzettségű nem fizikai dolgozók" átlagos havi keresete 5.003.- Ft, mely 151,2 %-a a fizikai dolgozók keresetének. Ebből arra következtethetünk, hogy jövedelmük lényegében azonos színvonalon mozog a többi műszaki, jogi diplomás jövedelmével.

Szeged, mint nagyváros, a maga gazdag szakmai, kulturális és szociális lehetőségeivel a szegedi közgazdasági értelmiség számára a megye többi közgazdászánál általában kedvezőbb életfeltételeket nyújt.